

тазію дитини [4, с. 153].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Виходячи з аналізу результатів дослідження зазначимо, що діти дошкільного віку із ЗНМ, у порівнянні з дітьми, що мають нормальний мовленнєвий розвиток, значно відстають в оволодінні висловлюваннями, які визначають специфіку проявів загального недорозвитку мовлення. Проведені дослідження виявили низку особливостей розвитку мовлення у зазначеної категорії дітей, які слід врахувати під час проведення корекційно-логопедичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ. Так, логопедична робота повинна проводитися як складова частина корекційно-педагогічної роботи, здійснюватися у взаємодії із вихователем та батьками, тим самим забезпечуючи комплексність корекційно-педагогічного впливу.

Корекція виявлених особливостей розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ стануть предметом наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левина Р. Е. Основы теории и практики логопедии / Р. Е. Левина. – М. : Просвещение, 1967. – 246 с.
2. Левина Р. Е., Никашина Н. А. Характеристика общего недоразвития речи у детей // Основы теории и практики логопедии. – М. : Изд-во Московского государственного университета, 1967. – С. 48-52.
3. Логвинова Л. Л. Особливості взаємозв'язку логопеда та батьків у процесі корекції ЗНМ у дітей дошкільного віку / Л. Л. Логвинова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 10(197), Ч. II. – С. 189 – 193
4. Марцун Н. М. Формування емоційно-оціночної лексики старших дошкільників з ЗНМ / Н. М. Марцун, С. П. Хабарова // Актуальні питання корекційної освіти. Вип. 2 – К. : 2011. – С. 145-154.
5. Шаховская С. Н. Логопедия: методические традиции и новаторство // С. Н. Шаховская, Т. В. Волосовец. – М. : МОДЭК, 2003. – 336 с.
6. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене / За ред. М. К. Шеремет. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 672 с.

УДК 376-056.264:[373.2.016:003-028.31]

Д. В. Мельниченко

магістрант спеціальності

Спеціальна освіта

(Логопедія. Спеціальна психологія)

Л. Л. Стахова

кандидат педагогічних наук, доцент,

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

У статті висвітлюються особливості підготовки дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення до навчання грамоти.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, підготовка до навчання грамоти.

В статті описуються особливості підготовки дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення до навчання грамоти.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, подготовка к обучению грамоте.

The article deals with the peculiarities of the preparation of children of preschool age with the general underdevelopment of speech to the study of literacy.

Key words: general underdevelopment of speech, preparation for teaching literacy.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день аналіз ситуації в системі виховання і навчання дітей дошкільного віку показав, що кількість дітей, які мають відхилення мовленнєвого розвитку, неухильно продовжує збільшуватися. Дана категорія дітей складає основну групу ризику шкільної неуспішності, особливо при оволодінні процесу письма і читання. Найбільшу кількість таких дітей складають дошкільники з таким складним мовленнєвим порушенням, як загальне недорозвинення мовлення.

Для дітей із загальним недорозвиненням мовлення, поряд з мовленнєвим порушенням, характерне відставання у формуванні різних видів сприймання, низький рівень розвитку основних властивостей уваги, помітно знижена пам'ять і продуктивність запам'ятовування, відзначається низька актив-

ність пригадування, наявне відставання у розвитку наочно-образного мислення, труднощі в оволодінні аналізом і синтезом, поряд з недорозвиненням загальної моторики має місце недорозвинення дрібної моторики пальців рук. У зв'язку з цим дошкільникам із ЗНМ надзвичайно важко оволодіти грамотою. Ряд авторів у своїх роботах вказують на взаємозв'язок між станом мовлення дітей, рівнем їх психічного розвитку та оволодінням грамотою (Р. Є. Левіна, Н. С. Жукова, Л. М. Єфименкова, Є. М. Мастюкова).

Дошкільнята із загальним недорозвиненням мовлення – це своєрідна категорія дітей з недостатніми передумовами до навчання грамоти. Зростання вимог до майбутніх школярів та ускладнення навчальних програм можуть призвести до ускладнення навчальної діяльності даної категорії дітей, тим більш, що майже половина навчального матеріалу має бути засвоєна за допомогою читання. Тому одним з наважливіших завдань корекційного навчання дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення є підготовка до навчання грамоти.

Мета статті – визначити та розкрити особливості підготовки дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення до навчання грамоти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідженням проблеми готовності до навчання грамоти дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення займалися: Л. Є. Жукова, Н. В. Ніжегородцева, Т. Б. Філічева, Г. В. Чіркiна, Т. О. Ткаченко та ін.

У дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення знижена здатність аналізувати явища мови, вони рідко помічають і виділяють звукові, морфологічні, синтаксичні елементи мови і не завжди свідомо використовують їх у своїй практиці. Також у них спостерігається недостатня сформованість слухомовленнєвої пам'яті, уваги і навичок самоконтролю. Тобто, у таких дітей порушені всі компоненти мовленнєвої системи: збіднілість словникового запасу, порушені звуковимова і звукосприймання, граматичний лад мови освоюється зі значною важкістю. Однак інтелект у дошкільнят із ЗНМ не

порушений. Збій дають ті системи організму, які відповідають за процес «кодування» усного мовлення в літерні символи – письмо і «розкодування» – читання.

Діти із ЗНМ досить розчленовано сприймають звуковий склад слова і відтворюють складові ряди. Змішування фонем набуває більш вузького характеру, яке виявляється тільки в межах певних звукових відносин між спорідненими групами. Відповідно нечітке розрізнення певних фонем між собою призводить до їх змішування. Помилки стосуються, в основному, звуків, що належать до споріднених груп (придумування слів на певний звук, порівняння слів за звуковим складом, виділення звуків у слові). Недостатня сформованість звукової сторони мови призводить до труднощів користування словниковим запасом. Для дорослого, який вільно пише і читає, ці процеси здаються природними і легкими, але якщо проаналізувати їх і вивчити поглиблено, то виявиться, що вони складні і вимагають узгодженості багатьох аналізаторів і функцій організму. Всі ці особливості перешкоджають повноцінній навчальній діяльності і ведуть до стійкої неуспішності [2].

Основним завданням у процесі підготовки до навчання грамоти є формування у дошкільнят із загальним недорозвиненням мовлення загального орієнтування у звуковій системі мови, навчання їх звукового аналізу слова, тобто визначення порядку розташування звуків у слові, встановлення розрізняльної ролі звуку, основних якісних його характеристик [1].

Як показують дані низки авторів – А. Н. Корнева (1995), Г. А. Каше (2006), Л. Ф. Спірова (2000), Т. О. Ткаченко (2008) – здебільшого у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення готовність до навчання грамоти майже у два рази нижча, ніж у тих дошкільнят, які не мають мовленнєвих порушень. Тому для попередження труднощів з навчання грамоти у початкових класах, необхідно проводити певну логопедичну роботу у дитячому садочку, направлену на підготовку дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення до навчання грамоти.

В основі даної логопедичної роботи лежить:

- розвиток фонематичного сприймання (пропонуються вправи на впізнавання немовленнєвих і мовленнєвих звуків; розрізнення сили, висоти і тембру голосу на матеріалі звуків, слів, фраз; розрізнення слів, подібних за звучанням; диференціація фонем і складів; навчання навичкам елементарного звукового аналізу);
- робота над звуковимовою (передбачає корекцію усіх недоліків вимови фонем: спотворення, заміни, відсутності звуків);
- розвиток навичок звукового аналізу і синтезу (пропонуються вправи на виділення з речення слів, зі слів складів, із складів звуків; розрізнення будь-яких звуків мовлення; виділення звуків зі складу слова; об'єднання звуків у склади, складів у слова; визначення послідовності звуків у слові і кількість складів);
- збагачення словникового запасу та розвиток умінь користуватися ним у повсякденному житті;
- розвиток граматичних навичок (пропонуються вправи на вживання прийменників, поширення і скорочення речень);
- розвиток зв'язного мовлення (складання дітьми описових розповідей і удосконалення навичок переказу невеликих текстів);
- розвиток дрібної моторики, координації рухів пальців рук та графічних навичок та умінь;
- розвиток відчуття ритму і зорово-просторової орієнтації (у схемі власного тіла, в навколишній дійсності та на папері) [6, с. 129].

Заняття з підготовки до навчання грамоти дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення передбачають також розвиток інтересу до рідної мови, усвідомлення її елементарних закономірностей, перетворення мови із засобу спілкування ще й в об'єкт пізнання [4, с. 16].

Заняття з підготовки до навчання грамоти необхідно проводити в руслі загальномовного розвитку дитини. У змісті занять повинні знаходити відображення такі мовні явища, як багато-

значність слова, спорідненість слова, синонімія та антонімія, ритм і рима, інтонація. Плануючи роботу необхідно здійснювати тісний зв'язок між різними видами занять.

На даних заняттях необхідно використовувати спеціальні вправи з профілактики дислексії і дисграфії. Ряд дослідників (Л. Ф. Спірова, А. В. Ястребова, Р. І. Лалаєва та ін.) вважають дефекти усного мовлення провідною причиною дислексії [4, с. 17].

На заняттях з підготовки до навчання грамоти дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення знайомлять з поняттями «звук», «склад», «слово», «речення»; з основними властивостями звукового складу слова; зі схемами слів та речень, спеціальними символами для позначення звуків. Дітей також вчать порівнювати звуки за їх якісними характеристиками; протиставляти слова звуковому складу слова; ділити слова на склади, ставити наголос у словах, знаходити наголошений склад слова; називати і підбирати слова, які означають назви предметів, їх ознаки та дії; розрізняти на слух слова у реченні, визначати їх кількість та послідовність; складати речення [4, с. 16-17].

Всі вправи проводяться в ігровій, цікавій формі з елементами змагання, так як ігрові прийоми і дидактичні ігри складають специфіку навчання дошкільнят.

Так, наприклад, використовується наочно-ігровий матеріал «Звуковички», якими позначаються звуки. Вивчаючи голосні звуки, вводиться образ «дівчинки» в червоному костюмі; вивчаючи тверді приголосні звуки, вводиться образ «хлопчика» у синьому костюмі, а при вивченні м'яких приголосних звуків – образ «хлопчика» у зеленому костюмі. Дзвінкість і глухість приголосного звуку позначається наявністю або відсутністю дзвіночка. Даний посібник використовується на кожному занятті, що дозволяє удосконалювати навички звукового аналізу та синтезу слів.

Діти дуже люблять рухливі ігри, тому їм подобається прийом використання рухових дій. Наприклад, дитині пропонується стрибнути стільки разів, скільки в слові складів; підкинути м'яч стільки

разів, скільки в слові звуків, складів; стрибнути від букви до букви, щоб вийшло слово [5].

Дітям також пропонують проплескати у долоньки стільки разів, скільки складів у слові. Цей ігровий прийом можна проводити також у формі гри «Живі звуки».

Прийом «Побудуй слово з самих себе» передбачає утворення динамічної пози тієї чи іншої літери, а гра «Телеграфісти» – складання складової схеми слів, спираючись на тривалість звучання ударного складу [5].

Ігри «Живі звуки» та «Живі слова» спрямовані на вдосконалення вміння визначати порядок звуків у слові та порядок і місце слів у реченні відповідно. У грі «Живі звуки» діти, «перетворившись» на звуки з допомогою спеціальних позначень, складають звукову модель слова. У грі «Живі слова» діти зображують задані слова та складають з них речення.

Ефективним прийомом звукового аналізу та синтезу слів є гра-казка «Рукавичка», де замість казкових персонажів в теремок приходять жити «Звуки» або «Букви», які підбираються так, щоб діти могли скласти і проаналізувати слово.

Висновки. Діти дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення – це особлива категорія дітей, якій притаманні недостатні передумови до навчання грамоти. Діти, які потрапляють в масову школу з логопедичної групи з діагнозом загальне недорозвинення мовлення можуть зазнавати значних складнощів у навчанні грамоти, тим більш, що на сьогодні, невпинно зростають вимоги до першокласників та значно ускладнюється навчальний матеріал. Таким чином, аби попередити труднощі у засвоєнні грамоти у початкових класах, необхідно проводити спеціальну логопедичну роботу у дитячому садочку, направлену на підготовку дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення до навчання грамоти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кольцова Е. П. Подготовка детей с ОНР к обучению грамоте через использование коррекционно-развивающих игр и занимательного наглядного материала. Логопедический портал [Режим доступа

до роботи:
<http://logopedy.ru/portal/logopeduseful/84-logoped-gramota.html>].

2. Лактионова О. В. Влияние некомпенсированного ОНР на формирование навыка письма и чтения у младших дошкольников. Центр научного сотрудничества «Интерактив плюс» [Режим доступа до роботи: <https://interactive-plus.ru/e-articles/47/Action47-112269.pdf>]. – 6 с.
3. Левина Р. Е. Основы теории и практики логопедии / Р. Е. Левина. – М. : Просвещение, 1967.
4. Филипович Е. И. Подготовка к обучению грамоте детей дошкольного возраста с ОНР / Программа профессиональной переподготовки «Дефектология. Логопедия». – М. : 2014. – 18 с.
5. Цыбульская М. В. Современный подход к обучению грамоте детей с общим недоразвитием речи в условиях детского сада. МБДОУ «Детский сад «Аленка» г. Абакан, республика Хакасия [Режим доступа до роботи: <https://profhelp.net/586365/>].
6. Чобот Ж. П. Особенности использования авторской методики Н. А. Зайцева в процессе подготовки к обучению грамоте детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи / Ж. П. Чобот, Ю. П. Дробішевська. // Веснік ВДУ. – 2014. – № 4 (82). – С. 128 – 123.

УДК 376.4:18' 271- 053.4

О. В. Нашубська

магістрант спеціальності

Спеціальна освіта

(Логопедія. Спеціальна психологія)

А. І. Кравченко

кандидат педагогічних наук, професор

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

КОРЕКЦІЯ ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ

У статті висвітлені прийоми корекції фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення в дітей старшого дошкільного віку.

В статті освещены приемы коррекции фонетико-фонематического недоразвития речи у детей старшего дошкольного возраста.